

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל תקשוב טכנולוגיה ומערכות מידע
הממונה על יישום חוק חופש המידע

ירושלים: י"ז שבט תשע"ז
13 פברואר 2017

לכבוד:

שלום רב,

הנדון: פנייתך לקבלת מידע במסגרת חוק חופש המידע בנושא דוח ועדת בס
פנייתך: 2/1/17, מכתבנו: 8/1/17

במענה לפנייתך,

מצ"ב דוח בדבר אפליה על רקע עדתי בעמנואל.

בכבוד רב,

אילנית שושני,
מרכזת תיאום פעולות
בשם הממונה על יישום חוק חופש המידע

העתק: ד"ר עופר רימון – הממונה על יישום חוק חופש המידע
עו"ד סימה אדיב – עוזרת ראשית ליועצת המשפטית

מרדכי בס, עו"ד

רח' אביעזר 12

ירושלים 97287

טל' 02-5861858

פקס' 050-8975565

נייד 052-6683884

motibas1@netvision.net.il

ירושלים, כ"ה באדר א' התשס"ח

02/03/08

לכבוד
גב' שלומית עמיחי
מנכ"לית משרד החינוך והתרבות
ירושלים

נכבדתי,

הנידון: דוח בודק יחיד - טענות בדבר הפעלת שני בתי ספר תחת
סמל אחד ובדבר אפליה על רקע עדתי נגד הלומדות בו

מבוא

1. ב-28/01/08 מינית אותי כבודק יחיד "לבחינת הטענות העולות נגד הנהלת בית הספר 'בית יעקב' בעמנואל, אשר תחת סמל מוסד אחד מפעילה שני בתי ספר ומקיימת אפליה על רקע עדתי נגד הלומדות בו". את הדוח על תוצאות בדיקתי התבקשתי להגיש עד 02/03/08.
2. לצורך ביצוע הבדיקה עיינתי בחומר הרלוונטי, הן זה שהצטבר במשרד החינוך, הן חומר נוסף שקיבלתי ממרכז החינוך העצמאי ומהנהלת בית הספר, הן חומר שנמסר לי מאת עו"ד אביעד הכהן, המייצג מתלוננים בענייננו, והן חומר רקע, משפטי ואחר, שאספתי ממקורות שונים. כמו כן נפגשתי עם אנשי משרדך הרלוונטיים, גב' לבנה אברמוביץ' וגב' שוש אפרגן, ועם אנשי מרכז החינוך העצמאי. ב-06/02/08 ביקרתי בבית הספר והתרשמתי מן הקורה בו. במהלך ביקור זה נפגשתי עם מנהלת בית הספר ה-"ותיק" ועם מנהלת בית הספר ה-"חדש", כמו גם עם כמה הורים לילדות, הן בבית הספר הוותיק והן בבית הספר החדש. ביקור נוסף בעמנואל, לצורך פגישה עם מתלוננים, ערכתי ב-20/02/08.
- אני מודה לכל הגורמים שנמנו לעיל על שיתוף הפעולה המלא שהעניקו לי, שיתוף פעולה שהקל מאוד על ביצוע הבדיקה.
3. בקצירת האומר אסכם כבר כאן, כי בדיקתי העלתה, שאכן בית הספר "בית יעקב" בעמנואל פוצל למעשה, שלא כראוי ותוך פגיעה בהוראות שבדין ובסדרי המינהל התקינים, לשני בתי ספר נפרדים, אולם פיצול זה, עם כל השלילה שבו, נעשה שלא מתוך כוונה להפלות בין התלמידות על רקע עדתי וגם בפועל אין בו משום אפליה כזו. קביעתי האחרונה באה למרות שאני ער לממד הכמותי של ההתפלגות העדתית בין שני בתי הספר, דהיינו לכך שבבית הספר הוותיק שיעור הבנות, שהן ממשפחה שמוצאה "אשכנזי", הוא

כ-23%, בעוד שבבית הספר החדש שיעורן כ-73%.¹ התפלגות לא אקראית כזו עשויה, בהיעדר הסבר אלטרנטיבי, להצביע מיניה וביה על קיומה של אפליה עדתית. אולם, הסבר אלטרנטיבי כזה ניתן לי, הן בידי אנשי מרכז החינוך עצמאי והן בידי ההורים עימם שוחחתי, וההסבר הניח את דעתי. פירוט הדברים - להלן בגוף הדוח.

מסקנתי, שלפיה אכן פוצל בית הספר לשני בתי ספר נפרדים - ולא רק הוקמה בו מגמה נוספת, "חסידיית", כטענת מרכז החינוך העצמאי - מבוססת בעיקר על המציאות, כפי שנגלתה לעיניי בעת ביקורי בבית הספר ועל ששמעתי ממנהלת בית הספר הוותיק.

מסקנתי הנוספת, שלפיה פיצול זה אין בו אפליה על רקע "עדתי", מבוססת הן על מסמכים בהם עיינתי, והן על שלמדתי והתרשמתי מפי הורים בשני בתי הספר ומפי המתלוננים בפגישתי עימם. ערך משכנע במיוחד אני מייחס לטענת מרכז החינוך העצמאי, מנהלת בית הספר הוותיק וההורים יוזמי הפיצול, שכל מי מההורים, שהיו מעוניינים או עודם מעוניינים, לרשום את בנותיהם לבית הספר החדש, והיו או עודם מוכנים לקבל על עצמם את התנאים לכך - לא סורבו. לא זו בלבד שלא הוצגה ראייה לסתור טענה זו, אלא שהיא אף לא הוכחה עובדתית בידי המתלוננים. **אם סירוב אין - אפליה מניין?**

וביתר פירוט:

נתונים, ערכים והנחות יסוד

4. בית הספר "בית יעקב" בעמנואל, הוא בית ספר יסודי לבנות, המופעל ומנוהל, כבית ספר "מוֹפְּךְ שאינו רשמי", בידי "מרכז החינוך העצמאי". גוף זה הוקם ב-1953, כשמטרתו המוצהרת היא להקים מערכת חינוך חרדית בדגש על הפריפריה. תקציב מרכז החינוך העצמאי עומד כיום על כ-650 מיליון ש"ח בשנה, שהם כמחצית מכלל התקציב שהמדינה מקצה לחינוך ה-"מוֹפְּךְ שאינו רשמי".

5. משמעות היותו של מוסד חינוכי מוסד "מוֹפְּךְ שאינו רשמי" - שהוא מוסד שאינו מוחזק על ידי המדינה ולא על ידי רשות מקומית אך הוכרז כ-"מוסד מופְּךְ" בידי שר החינוך² - היא משולשת: ראשית, הוא נהנה מאוטונומיה חינוכית כמעט מלאה; שנית, הוא ממומן באורח מלא בידי המדינה; ושלישית, שהיא השובר שבצד שני שטרות אלה, הוא כפוף לצורך ברישוי, לפי חוק פיקוח על בתי ספר, ומחויב בקיומה של תכנית "ליבה" מינימלית בתחום ה-"השכלה הכללית".

6. המבקש להקים ולנהל מוסד מופְּךְ שאינו רשמי מגיש למשרד החינוך בקשה לרשיון. בקשה זו נבדקת בשני מישורים: ראשית, במישור הפיזי - האם המבנה שבו מתוכנן להתנהל המוסד מתאים לייעודו, האם הוא בטיחותי, האם קיבל את אישור מכבי האש, האם יש בו, בתוכו ובחצרו, די מרחב לתלמידים וכו'; שנית, במישור התוכני, האם יש די תלמידים שיצדיקו את קיומו של המוסד, האם הוא נערך ללמד את "תכנית הליבה" וכו'.

¹ "ספירה" זו איננה מתיימרת להיות מדויקת לחלוטין. ראשית, לא משרד החינוך, לא מרכז החינוך העצמאי ולא בית הספר, אינם מנהלים רישום של מוצאם העדתי של התלמידים, וכמובן - טוב שכך! שנית, הספירה מבוססת על הנתונים שמסרה המפקחת, גב' חיה אירנשטיין, בעקבות ביקורה בבית הספר ב-23/10/07, כפי שתוקנו על ידיה בשיחה טלפונית עמי ב-26/02/08, ועל בדיקתי שלי את יומני הכיתות בשני בתי הספר ב-06/02/08. אולם, מטבע הדברים, הספירה איננה נסמכת, על מחקר גניאולוגי, אלא על התרשמות משמות המשפחה בלבד. מן הסתם נפלו בה אפוא אי דיוקים, הן באשר ישנם שמות "נייטרליים" מבחינה עדתית, כגון "כהן", "לוי" וכו' והן באשר חלק מהורי התלמידות נעדרים מוצא עדתי ברור. עדיין, המגמה הכוללת, המצביעה בברור על כך שאין כאן התפלגות אקראית, ברורה ומוכחת כל צרכה. ברור גם, שהן המספר שנקבו בו מתלוננים (בנות ספרדיות ספורות בבית הספר ה-"אשכנזי"); ראה מכתב "ועד איחוד הקהילות הספרדיות" מ-10/10/07 ומכתב עו"ד הכהן למנכ"לית משרד החינוך מ-19/12/07 והן המספר שנקב בו מרכז החינוך העצמאי (בתזכיר שהגיש לי ב-26/02/08 - "למעלה מ-35% בנות עדות המזרח" בבית הספר החדש) לוקים בהטיה.
² ראה סעיף 1 לחוק לימוד חובה, תש"ט-1949;

נוכח האוטונומיה החינוכית המוענקת למוסדות החרדיים אין המשרד בודק, ודאי לא ברזולוציה גבוהה, את החלק הדתי של תכנית הלימודים. יתירה מזו, מערך הפיקוח על החינוך החרדי הוא, מיסודו, דליל ביותר. כמות המפקחים שמקצה המשרד למערך זה אינה עומדת בשום יחס לזו המוקצת לחינוך הרשמי. ממילא, הפיקוח כולו על מוסדות חינוך אלה רופף. עדיין, תהליך הרישוי שתואר לעיל מתקיים. הליך הרישוי הוא דינמי ואינו מסתיים עם הענקת הרישיון. מי שבידו רישיון לניהול בית ספר מוקר שאינו רשמי והוא מבקש לשנות מהנתונים שעל סמכם ניתן הרישיון, מחויב לפנות למשרד החינוך, לדווח על השינויים המתוכננים ולבקש את אישורו.

7. האיסור על אפליה עדתית במערכת החינוך הוא, כמובן, חלק מהמארג הכולל של עקרונות המשפט החוקתי-מינהלי שלנו:

אין חולק בדבר חשיבותו ומרכזיותו של עיקרון השוויון בשיטתנו המשפטית. עיקרון זה הוכר על ידי בית משפט זה כעומד בבסיס שיטתנו המשפטית עוד בטרם הגיח לעולם חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (ראו בג"ץ 98/69 ברגמן נ' שר האוצר, פ"ד כג(1) 693). השוויון הוא ערך יסודי המהווה את ליבת החיים הדמוקרטיים. בבסיסו של עיקרון זה עומדת התפיסה כי כל אדם ערכו זהה, ואין שוני בין אדם לאדם מטעמים שאינם ענייניים. כמו כן, אין אדם או קבוצה העדיפים על חבריהם בעיני המדינה.³

החובה לנהוג בשוויון ולא להפלות אפליה פסולה, לא זו בלבד שהיא עיקרון יסודי החולש על כל פעולה של רשות בישראל, היא גם עיקרון יסודי **אוביקטיבי**. אפליה - פסולה היא. זאת, לא רק כשהיא נעשית מתוך כוונה להפלות. אפליה פסולה יכול שתיעשה מתוך כוונות ומניעים טהורים ביותר - ועדיין תהיה היא אפליה פסולה. וכך קבע בעניין זה בית המשפט המחוזי בחיפה (כבי' השופט סוקול):

הדין בסוגיית השוויון ואיסור ההפליה מחייב הערה נוספת. "אפליה אסורה עשויה להתקיים גם בהעדר כוונה או מניע של אפליה מצד יוצרי הנורמה המפלה" (בג"ץ 1163/03, פסקה 18). האיסור על ההפליה יחול אם תוצאת המעשה המנהלי הינו תוצאה מפלה, גם אם בלב הרשות לא עמדה כל כוונה להפלות, או אפילו אם הרשות סברה שפעולתה נועדה למנוע הפליה. בבג"ץ 2671/98, שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה, פ"ד נב(3) 630, 654, אומר השופט חשין: נזכור עוד זאת, כי עקרון השוויון צופה פני התוצאה: תהא כוונתו של אדם טהורה וזכה ככל-שתהא, אם התוצאה המתקבלת ממעשהו תוצאת-הפליה היא, ייפסל מעשהו כלא-היה.⁴

וכאן אנו מגיעים להוראה הספציפית, הקבועה בהוראות חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000,⁵ בנוגע לאיסור אפליה במערכת החינוך:

רשות חינוך מקומית, **מוסד חינוך** או אדם הפועל מטעמם, **לא יפלו תלמיד מטעמים עדתיים**, מטעמים של רקע חברתי-כלכלי,

³ בג"ץ 11020/05, פנים להתחדשות יהודית בישראל ו'אח' נ. שרת החינוך, התרבות והספורט ואח' (ניתן ב-16/07/06). לקוח מאתר האינטרנט (www.PsakDin.co.il).

⁴ ה"פ 217/05, חנין נעאמנה ואח' נ. איניברסיטת חיפה (ניתן ב-17/08/06), לקוח מאתר האינטרנט (www.PsakDin.co.il). ראה גם בג"ץ 953/87 פורז נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד מב(2) 309, 333; בג"ץ 104/87 דר' נעמי נבו נ' בית הדין הארצי לעבודה בירושלים, פ"ד מד(4) 749, 759.

⁵ חוק זכויות התלמיד חל גם על מוסד "מוקר שאינו רשמי", למעט כמה סעיפים שאינם נוגעים לענייננו. ראה סעיף 16(ב) לחוק.

או מטעמים של השקפה פוליטית, בין של הילד ובין של הוריו, בכל אחד מאלה:

(1) **רישום תלמיד, קבלתו או הרחקתו ממוסד חינוך;**

....

(3) **קיום כיתות נפרדות באותו מוסד חינוך;** (ההדגשות לא במקור)

8. אולם, מן המפורסמות הוא, שבמערכת החינוך החרדית בארצנו מצוי מספר לא מבוטל של מוסדות שלהם גוון "סקטוריאלי", בדרך כלל על רקע עדתי. ישנם מוסדות בעלי גוון "ספרדי" מובהק, כגון מוסדות "מעין החינוך התורני", ישנם כאלה שגוונם אשכנזי וישנן אף התפצלויות משנה בתוך הנ"ל, כגון בין מוסדות החינוך של חסידויות כאלה או אחרות.

כיצד מתיישב הדבר עם ההוראות האוסרות אפלייה?

שתי תשובות בדבר: האחת, ברמה העקרונית, ניתנה בידי בית המשפט המחוזי בירושלים (כבי' השופט אוקון)⁶:

קיומם של בתי ספר פרטיים לצידם של בתי ספר רשמיים הוא מסימני ההיכר של דמוקרטיה השתתפותית. משטר זה מעודד התארגנות קהילתית ומאפשר לקהילה לנהל את חייה לפי הבנתה, בין היתר באמצעות הפעלתם של מוסדות חינוך. בתי ספר פרטיים עונים על הצורך לשמור על מסגרת ייחודית בחברה רב תרבותית, ובכך מקדמים גם את האוטונומיה האישית של הפרט, המתבטאת ביכולתו לשלוט על דרכי חינוכו. ניסיון להכתיב תכני לימוד ודרכי לימוד עשוי לעורר התנגדות בשל פגיעתו המרה באוטונומיה זו. אכיפתו של משטר לימודים אחיד עלול לחטוא לצרכיהן הייחודיים של קהילות שונות, ולפגוע ברצון לשמר תרבות או זהות עצמית. ניתן לומר, כי שלילה מוחלטת של בתי ספר פרטיים עשויה לפגוע בכבוד האדם, ויש בה אף לפגום, בנסיבות מסוימות, במרקם החיים הדמוקרטיים. בנוסף, שלילה כזו פוגעת בזכויות של המיעוט להתארגן כקהילה, מקום שזכויות כאלה מוכרות. לזכות זו של הקהילה לטפח מאפיינים ייחודיים - בין זכות של מיעוט ובין כהשתקפות מקובצת של זכויות פרט - משמעות רבה (השוו: בג"צ 4112/99 עדאלה נ' עיריית תל אביב-יפו ואח', פ"ד נו(5) 393).

...

הדרישה להתערבות כזו [של הורים בתכנית הלימודים; מ.ב.] גוברת כאשר קיימת קהילה בעלת מאפיינים ייחודיים, לרבות דתיים. דרישה זו זכתה להאצה בשנים האחרונות. הגיעו הדברים לידי כך שבדעת המיעוט של השופט תומס [Thomas] בפרשת *Missouri v. Jenkins*, 515 US 70 (1995), נאמר כי יש להגביל את תחולתה של פרשת *Brown v. Board of Education*, 347 US 483 (1954) לניסיונות סטטוטוריים או שלטוניים להפרדה בין שחורים ללבנים בבתי ספר, להבדיל מיוזמות להתארגנות רצונית של קהילות.

...

הנה כי כן, אפילו פרשת *Brown*, אשר תרמה תרומה מכרעת ונצחית לשינוי פניה של ארה"ב, לא פתרה את שאלת היחס בין החיפוש אחר "כור היתוך משותף" לבין שמירת הגרעינים הקהילתיים. שאלה זו אינה פשוטה. התארגנות קהילתית אדוקה עלולה לפגוע בכוחות המאחדים של החברה. להנצחתה

⁶ עת"מ 1320/03, מנחם מנדל אלקסלסי נ. המועצה המקומית ביתר עילית. פסק הדין ניתן ב-21/06/04. הציטוט לקוח מאתר האינטרנט של הרשות השופטת.

מחיר קשה. אך גם ביטול ההכרה בקהילה ובהתארגנות הנפרדת זורע סיכונים של השלטת תרבות הרוב, דבר שפוגע בפרט ועלול להוביל לניכור ולמלחמת תרבויות. מהו האיזון הנכון בין המשותף לנפרד? קשה להצביע על פתרון ברור. ניתן רק לומר שהעתקת דפוסי התנהגות מחברה אחת (ארה"ב, למשל) לרעותה (ישראל) אינה בהכרח מתכון מומלץ.

השופט אוקון ממשיך וקובע בפסק דינו כי גם תחת מסגרת ליברלית, המתירה התארגנות קהילתית על בסיס עדתי, עדיין קיים האיסור על אפליה בקבלת תלמידים למוסד חינוכי על בסיס כזה. וכאן אנו מגיעים לתשובה השנייה, הפרקטית, והיא, כפי שנראה להלן, התשובה שניתנה גם בידי הנילונים במקרה דנן. לפי תשובה זו הגבול בין הלגיטימי - הקמה וניהול של מסגרת חינוכית קהילתית מתבדלת, לבין הבלתי לגיטימי - אפליה פסולה, עובר בשער הכניסה לבית הספר. מי שממין את הנרשמים על בסיס מוצאם העדתי מפלה אפליה פסולה. אולם מי שבונה, אמנם, את בית הספר במתכונת ייחודית - ואפילו תהיה זו מתכונת ייחודית לעדה מסוימת (כגון שפת לימוד ביידיש, כפי שהיה המקרה בפרשה שנדונה בפסק דינו של השופט אוקון) - אך מוכן לקבל לבית הספר כל מי שמוכן לקבל על עצמו מתכונת זו, יהא מוצאו העדתי אשר יהא, איננו מפלה.

ומה באמת קרה בענייננו?

השתלשלות העובדות בעניין הפרדה

9. בעיר עמנואל שבשומרון, הקיימת מזה למעלה משני עשורים, מתגוררת אוכלוסייה חרדית מגוונת, חלקה "חסידיית", חלקה "ליטאית" וחלקה "ספרדית". חלק מן האוכלוסייה מוצאו ממשפחות חרדיות מזה דורות, חלק אחר חרדי מדור ראשון אך מזה שנים רבות וחלקו חוזרים בתשובה מן השנים האחרונות. גיוון זה, שביישובים חרדיים גדולים, כבני ברק וירושלים, מתבטא בין היתר, בקיומם של מספר רב של מוסדות חינוך - קהילה קהילה ובית ספרה, לא יצר תופעה דומה בעמנואל. זאת, ככל הנראה, נוכח היקפו המצומצם של היישוב (כ-2,700 נפש בסך הכל⁷). במקום קיימים, אמנם, שני בתי ספר יסודיים לבנים, האחד "אשכנזי" והשני "ספרדי"⁸, אך עד לשנה האחרונה היה בעיר רק בית ספר אחד לבנות והוא בית הספר "בית יעקב", העומד במרכז פרשתנו.
10. המצב המתואר לעיל, של "קוהביטציה" של קהילות שונות ביישוב חרדי, התקיים, אמנם, במשך למעלה מעשרים שנה אך לא התנהל "על מי מנוחות". לאורך השנים נשמעו במרחבי היישוב קריאות של הורים ושל עסקנים להקים בית ספר נוסף. בשאלה מי השמיע קולות אלה, החיו הם רק בני הקהילה ה-"אשכנזית" או שמא גם בני עדות המזרח, נחלקו הדיעות, בין האנשים המכובדים עימם שוחחתי ועדויותיהם סתרו זו את זו. לא אבוא להכריע ביניהם כאן⁹, מה גם שהכרעה כזו אינה חיונית בעיניי לצורך קביעת עמדה לגופם של דברים. הקולות הקוראים להיפרדות הפכו רמים יותר לפני כשנתיים, עת הצטרפה ליישוב קבוצה של חוזרים בתשובה "טריים", שמקיימת ביישוב קהילה בהנהגת רב משלה. הטענה שהושמעה הייתה, כי חלק מבעלי התשובה הטריים אינם מצליחים עדיין לשרש ארחות התנהגות שחוו בעבר, כגון שימוש בלשון לא נקייה, וכי

⁷ מנתוני הלמ"ס לדצמבר 2006.

⁸ קיימת במקום גם מערכת חינוך נפרדת של קהילת חב"ד, שאיננה נוגעת לענייננו ואיני יודע עליה פרטים ולכן לא אתייחס אליה בהמשך התיאור.

⁹ באשר לחוסר התאמתו של מנגנון בדיקה מהסוג דנן להכריע בין עדויות שבעל פה, ראה את שנאמר בדוח המיוחד שהגיש מבקר המדינה אליעזר גולדברג בפרשת "צאלים ב": "בהקשר זה יש להדגיש, כי משרד מבקר המדינה אינו ערכאה משפטית ואין הוא שומע, בעת עריכת ביקורת, עדויות בפרוצדורה הנהוגה בבית משפט. במצב דברים זה, ייקשה על מבקר המדינה, דרך כלל, לקבוע ממצאים בדבר חוסר מהימנותם של 'עדים' ... מטעם זה לא ראה מבקר המדינה לקבוע ממצאי מהימנות בסוגיית ההבדלים בין העדויות".

ארחות התנהגות אלה עשויות לחלחל, דרך בנותיהם, לבנות המשפחות החרדיות הוותיקות, המתחנכות ביחד עימן בבית הספר. יצוין, כי אין מחלוקת על כך, שהטענות הושמעו לא רק בידי אשכנזים וכי בין הפעילים שקראו להיבדלות ויזמו את מהלך פיצול בית הספר היו גם בני עדות המזרח שהם חרדים ותיקים. תהא אשר תהא דעתי האישית על התגודדות והתפצלות מסוג זה, אין לי יסוד להניח, שהטענה איננה פְּנָה מנקודת מבטם של הטוענים אותה. יתירה מזו, במהלך פגישתי עם קבוצת מתלוננים בעמנואל נוכחתי, לצערי הרב, לדעת, כי הטענה איננה נעדרת יסוד עובדתי. אחד מבני שחי השתמש שוב ושוב, בבואו לתאר אחד מבני העמדה שכנגד, בלשון שבמובהק איננה נקייה¹⁰.

11. מכל מקום, במהלך השנה האחרונה התנהלו מגעים בין קבוצת האינטרס השונות ביישוב. שותפים למו"מ היו הורים, עסקנים ורבנים מכל הגוונים ומכל העדות, ואף בגדולי תורה שמחוץ ליישוב נועצו. נדונו, בין היתר, אפשרויות להקים בית ספר חדש, אשכנזי, במסגרת מרכז החינוך העצמאי, או בית ספר חדש, ספרדי, במסגרת מעין החינוך התורני. אולם, בסופו של דבר לא הבשילו מגעים אלה לכלל סיכום רשמי ומסודר.

12. בשלב זה, במהלך קיץ 2007, נקטו שתי קבוצות במהלכים בשטח: קבוצת ההורים תומכי ההתבדלות החליטו לפצל את בית הספר "בית יעקב" לשניים ולייחד אחד משני חלקיו לבית ספר חדש, "חסידים", שיהיה סלקטיבי ויקבל רק תלמידות "מתאימות" (על כך - בהמשך). מנגד החלה קבוצה אחרת, שבמרכזה פעילי "איחוד הקהילות הספרדיות" - הארגון החתום גם על התלונה בענייננו - בהליכים להקמת בית ספר ספרדי. בסופו של קיץ ניצבת עמנואל, כשבית הספר אכן מפוצל לשניים, כפי שיפורט להלן, והיזמה להקמת בית ספר ספרדי נתונה במצב מעורפל. הרב אהרון אלישיב, המתפקד כמנהלו של בית ספר זה, סיפר לי כי קיימת בפועל כיתה א' ובה לומדות כיום שבע תלמידות. אולם, ככל שהעלה בירורי במשרד החינוך, מחמת מיעוט הנרשמות¹¹ לא הצליחו יוזמי בית הספר הספרדי לקבל רישיון לפתיחתו ולא ברור, לפיכך, מצבה המשפטי של היזמה.

13. נחזור אפוא לבית הספר "בית יעקב". קבוצת יוזמי ההתבדלות פעלו במהלך הקיץ, בכמה מישורים במקביל: הם ניהלו מגעים עם מרכז החינוך העצמאי כדי לקבל גיבוי ליוזמתם; הם קיבלו מהרשות המקומית אישור לשפץ, לצורך מימוש היזמה, את הקומה השלישית בבניין בית הספר "בית יעקב" שעמדה, למעשה, כמעט ללא שימוש, והם העבירו, בקרב המשפחות שנראו להם מתאימות, את הידיעה שעומד להיפתח בית הספר החדש ויש לרשום את בנותיהם אליו¹². מרכז החינוך העצמאי התנגד תחילה ליוזמה אולם בשלב כלשהו נעתר לה, תוך שהוא מתנה כמה תנאים, שלהלן נראה שקוימו רק בחלקם: ראשית, המרכז דרש שלא יוקם בית ספר חדש אלא תוקם רק **מגמה** "מחמירה" בבית הספר הקיים¹³; שנית, המרכז היתנה את הסכמתו בכך שהניהול הכולל של שתי המגמות יופקד בידי המנהלת הנוכחית, גב' שטרן, והעומדת בראש המגמה החדשה תהיה כפופה

¹⁰ תיאור הביטוי כ-"לשון שאיננה נקיה גרידא" ממעיט מחומרתו, וד"ל.

¹¹ ישנן ראיות לכאורה לכך, שהנהלת בית הספר "בית יעקב" פעלה, בשלב כלשהו, לסיכול היזמה להקמת בית הספר הספרדי. היוזמים התלוננו על כך ותלונה זו הוכחשה רק בהצפי פה. בהיותה של תלונה זו חורגת מן המנדט שניתן לי לא העמקתי בה, דבר שראוי, ללא קשר לפרשה דנו, לעשותו.

¹² בשאלה האם הידיעה הועברה בסתר, מפה לאוזן, בקרב מי שהיוזמים חפצו בהם ובבנותיהם, או שמא היוזמה הייתה ידועה במרחבי היישוב וכל מי שרצה יכול היה להירשם, כטענת יוזמי ההתבדלות, אין בידי לקבוע ממצא חד משמעי. אמנם, אין מחלוקת על כך שלא היה פרסום רשמי ומסודר, וזאת בניגוד להנחיות משרד החינוך (ראי על כך להלן), אך מנגד עובדה היא, שהתלונה הראשונה הוגשה למשרד החינוך עוד טרם פתיחת שנת הלימודים. דהיינו, הדברים היו ידועים, לכל הדיעות, כבר אז.

¹³ עד כמה עמד מרכז החינוך העצמאי בתוקף על תנאי זה? ראי להלן, בהצגת הראיות למסקנתי, את שכתב מנהל המרכז לגב' שוש אפרגן ב-23/09/07 והדברים מדברים בעד עצמם. הרושם המתקבל הוא שעמדת מרכז החינוך העצמאי לכל אורך הדרך הייתה של "הן ולאן ורפיא בידיה" (ראי בבא מציעא י"ד ע"ב ב').

לה ושלישית, המרכז דרש שחדר המורות, תוכנית הלימודים, שעות הלימודים וההפסקות יהיו משותפים.

אציין גם, כי בפגישתי עם אנשי מרכז החינוך העצמאי טענו אלה באזניי, כי מה שנעשה בעמנואל בפועל הוא, שבמסגרת בית הספר, שנשאר אחד, נפתחו שתי מגמות, ה"חסידיית" והרגילה. הם אף הוסיפו, כי בתי ספר שבהם שתי מגמות נפרדות קיימים במסגרת החינוך העצמאי במספר מקומות והם מתנהלים תחת סמל ב"ס אחד, כגון בתי הספר שבהם מגמת בנים ומגמת בנות.

בדקתי טענה אחרונה זו מול המפקחת, גבי אירנשטיין. גבי אירנשטיין אישרה כי אכן קיימת תופעה כזו, שבה בבית ספר אחד של החינוך העצמאי, תחת סמל בית ספר אחד, יש שתי מגמות נפרדות, לבנות לחוד ולבנים לחוד, אבל בכל בתי הספר האלה יש רק מנהל אחד. אצלנו, כמפורט להלן, הניהול מופצל בפועל בין שתי מנהלות.

14. בפועל, שנת הלימודים תשס"ח נפתחה כאשר המצב בשטח שונה לגמרי מהמתואר לעיל:

(א) **בית הספר מופצל, פיזית, לשניים.** המבנה, הבנוי במדרון, כולל, כאמור לעיל, שלוש קומות. מחמת השיפוע של המדרון מצויה אחת מהכניסות אליו בקומת הקרקע והשנייה, שבצידו הנגדי, מצויה בקומה האמצעית. יוזמי ההתבדלות פיצלו אפוא את הקומה האמצעית, באמצעות קיר גבס, לשני חלקים, חלקה האחד, הגדול יותר בשטחו משמש כקומה העליונה של בית הספר הוותיק, שאליו נכנסים מקומת הקרקע, וחלקה הקטן יותר משמש כקומת הכניסה של בית הספר החדש. בקיר הגבס המפריד בין שני החלקים מצויה דלת, שככל הנראה הייתה נעולה בתחילת שנת הלימודים ומאוחר יותר הפסיקה להיות נעולה אבל היא עומדת סגורה ותלמידות אינן עוברות דרכה, דרך כלל, מצד לצד. **גם חצר בית הספר, המקיפה אותו סביב סביב, חולקה לשניים.** חלק אחד משמש כחצר משחקים לבנות בית הספר הוותיק והאחר לבנות בית הספר החדש. על גבי הגדר המפרידה בין שתי החצרות באחד הצדדים נמתחה יריעת בד יוטה. יריעה זו הוסרה זמן מה לאחר תחילת שנת הלימודים, כנראה בעקבות הידיעות ששודרו בטלוויזיה בעניין זה.

בעניין ידיעות אלה אעיר, כי הטענה שנלוותה לצילומים שהוצגו, כאילו יריעת היוטה אטמה את המחיצה ומנעה מהבנות שבצד אחד לראות את חברותיהן שבצד השני איננה נכונה. היריעה כיסתה רק חלק מאורכה של הגדר ולא היה בה כדי למנוע מגע בין צד לצד. יתירה מזו; החצר מקיפה את בית הספר, כאמור לעיל, מארבע רוחותיו. מצידו השני של בית הספר לא הייתה כלל גדר בין שני חלקי החצר והבנות יכלו, פיזית, להתראות זו עם זו ולשחק יחדיו ללא מחיצה כלשהי. אינני יודע כמובן לומר, אם בפועל הן ניצלו, או היו רשאות לנצל, אפשרות פיזית זו, אך הצגת שני חלקי החצר כמופרדים פיזית לחלוטין, ועל אחת כמה וכמה על ידי יריעה אטומה, איננה תואמת את האמת.

(ב) **שני בתי הספר מנוהלים בנפרד.** בשיחתי עם גבי שטרן ב-06/02/08 שאלתי אותה כמה שאלות בעניין המאפיינים של שני החלקים ועד כמה הם מופרדים. גבי שטרן התייחסה אל שני החלקים במהלך השיחה, לסירוגין, כאל בית ספר אחד, מופרד לשתי מגמות, וכאל שני בתי ספר. אמנם, בתשובה לשאלה ישירה טענה כי זהו בית ספר אחד. אולם יחד עם זאת, היא סיפרה בגילוי לב, כי בית הספר החדש מנוהל בלי מעורבות שלה; "ברגע שראיתי שזה [בית הספר החדש; מ.ב.] באמת קם, אני לא רוצה להיות מעורבת שם, לא נוח לי... ביקשתי שיקחו שם מישהי שתהיה ממונה... יש לה יד חופשית שם למרכזת, אם מבחינת התכנים היא רוצה להוסיף משהו...". גבי שטרן גם הפגינה במהלך השיחה חוסר היכרות עם המתרחש פיזית בבית הספר החדש. כך, למשל, בתשובה לשאלה אם יש למעלה חדר מורות נפרד השיבה: "לא יודעת, כנראה...". היא גם לא ידעה לתאר את יריעת היוטה שהייתה על גדר בית הספר החדש, "כי לא עברתי שם ולא ראיתי".

תהא אשר תהא אפוא ההגדרה הרשמית של תפקידה של גבי' אסתרזון, המופקדת על בית הספר החדש: "מרכזת", "ממונה" או כל כינוי אחר. בפועל, בשטח, היא מנהלת את בית הספר החדש מתוך עצמאות ואוטונומיה מלאה ואיננה כפופה לגבי' שטרן, מנהלת בית הספר הוותיק.

(ג) **חדרי המורות מופרדים.** יש חדר מורות בבית הספר הוותיק וחדר מורות נוסף בבית הספר החדש.

(ד) בבית הספר החדש הונהגה תלבושת אחידה, שונה מזו שבבית הספר הוותיק.

(ה) אחרון, והוא עיקר - מרכז החינוך העצמאי עצמו, בהתייחסותו הראשונה לעניין זה, במכתבו של מנהל המרכז, הרב מאיר לוריא, אל גבי' שוש אפרגן, מ-23/09/07, התייחס אל הפיצול כאל פיצול בין שני בתי ספר ולא בין שתי מגמות באותו בית ספר. וכך כתב לוריא בתגובה לטענה שנבנו מחיצות להפרדה בין תלמידות בבית הספר:

אין מדובר ב"מחיצות" כאלו או אחרות כפי שעלול להשתמע מהתלונה, אלא מדובר במחיצות **בין שני בתי הספר** בלא קשר מי הן התלמידות המאכלסות **כל אחד מבתי הספר**. בדרך הטבע, כאשר **שני בתי ספר** נמצאים במבנה אחד או בחצר אחת מבוצעת הפרדה פיזית **בין שני ביה"ס**. הנסיון להציג את ההפרדה הפיזית **בין שני בתי הספר** כ"אפליה גזעית", הינו עיוות של הדברים ושל המציאות בפועל. אנו מצידנו איננו שותפים להחלטה על פיצול ביה"ס שנעשתה כאמור על ידי תושבי העיר וראשי הרשות המקומית, ואנו קיבלנו את המציאות כעובדה קיימת. (ההדגשות לא במקור)

אמנם, מאוחר יותר, במכתביו מאוקטובר ומנובמבר 2007, כבר מתאר הרב לוריא את הדברים אחרת, כפיצול בין שתי מגמות בתוך בית ספר אחד, אך ברור, שבמכתב הראשון תיאר הרב לוריא את הדברים בנקודה זו כמשיח לפי תומו ולאחר מכן שינה את התיאור לפי צרכי הטיעון.

ניתוח ומסקנה בעניין ההפרדה

15. כאן אני מגיע לשאלה הראשונה שנשאלתי על ידיך: **"לבחינת הטענות העולות נגד הנהלת בית הספר 'בית יעקב' בעמנואל, אשר תחת סמל מוסד אחד מפעילה שני בתי ספר"**.

לא מצאתי בהוראות משרד החינוך, או במקור מוסמך אחר כלשהו, הגדרה פורמלית כלשהי, שממנה ניתן לשאוב תשובה לשאלה מתי מתגבשים הסממנים השונים של ניתוק בין שני חלקים של בית ספר אחד ועוברים את הגבול, שבין שתי מגמות בבית ספר אחד לבין שני בתי ספר. כמו בכל התווייה אחרת של גבול ייתכנו גם כאן מקרי גבול שיקשה עלינו מאוד להכריע בהם. אולם, לא זה המקרה דנן: ההפרדה הפיזית באמצעות קיר; הפרדת חצר המשחקים; הפרדת חדרי המורות; ההפרדה בתלבושת, הפרדת הניהול ובעיקר ראיית הדברים על ידי מרכז החינוך העצמאי עצמו, יוצרות, בהצטרף, מסה קריטית מובהקת, שמרחיקה אותנו מן הגבול. גם אם אין הוראה פורמלית שתסייע בדידנו, ניתן לקבוע, ללא היסוס, כי **אלה שני בתי ספר נפרדים**.

16. הפיצול, כפי שנעשה, כרוך ושזור בהפרת כללים מחייבים:

(א) כפי שצוין בפתיח, כדי לפתוח בית ספר יש צורך ברישיון. לבית הספר "בית יעקב" בעמנואל יש רישיון. לבית הספר החדש אין רישיון והוא פועל, לכאורה, בניגוד לחוק;

(ב) סעיף 29 לחוק פיקוח על בתי ספר, התשכ"ט-1969, קובע כי "בעל רשיון יודיע למנהל הכללי [של משרד החינוך] על כל שינוי שחל בפרטים שנכללו בבקשה לרשיון או במצורפותיה". הפיצול כפי שנעשה שינה, מהותית, חלק מן הפרטים שנכללו בבקשה לרשיון שהוגשה בשעתו. על בעל הרשיון קמה אפוא חובה לדווח לך על שינויים אלה, דבר שלא נעשה. ובל יהא דבר זה קל בעינינו. כל עוד לא קיבל משרד החינוך את המידע אין בידו לבדוק האם בכלל ניתן לרשות את בית הספר לאחר הפיצול והאם לא נעשו שינויים הפוגעי בבטיחות ובבטחון התלמידים. החובה שהופרה כאן איננה אפוא חובה "טכנית". הופרה כאן חובה מהותית;

(ג) בתחילת שנת הלימודים שולח בית הספר למשרד החינוך את רשימת תלמידיו (רשימת המנב"ס). הרשימה שהגיש בית הספר בית יעקב כוללת, בכל אחת מן הכיתות, במעורב, הן את התלמידות בבית הספר הוותיק והן את אלה שבבית הספר החדש, אבל אין בה כל אינדיקציה לכך שכל אחת מן הכיתות מפוצלת לשתיים, האחת בבית הספר הוותיק והשנייה בחדש¹⁴. דוח המנב"ס אינו משקף אפוא את המציאות.

(ד) בשנה החולפת פנה משרד החינוך כמה וכמה פעמים, בכתב, אל מרכז החינוך העצמאי והנחה אותו, בכתב, כיצד יש לנהל את רישום התלמידים לבתי הספר¹⁵. וכך נאמר, בין היתר, בהנחיות:

הליך הקבלה למוסדות החינוך יהיה שיווני ושקוף, וכן יהיה נתון לפיקוח ולביקורת במידת הצורך;
קריטריונים - הקריטריונים לקבלת תלמידים למוסדות חינוך יפורסמו במסגרת תקנון בית הספר;
תקנון בית הספר - יאושר ע"י משרד החינוך;
 פרסום התקנון הבית ספרי ... והצגתו באופן גלוי ופומבי בבית הספר בכל עת ובמועדי הרישום;
 פרסום תאריכי הרישום ... על גבי לוחות המודעות בבית הספר ובמשרדי הרישום; (מכתב גבי אברמוביץ' לרב לוריא מ-16/01/07)

כאמור בסעיף 13 לעיל, אין בידי לקבוע ממצא חד משמעי בשאלה עד כמה ועד מתי נשמרה היוזמה להקמת בית הספר החדש בסוד מפני חלק מן ההורים. אולם, דבר אחד ברור ואינו במחלוקת. ההנחיות דלעיל הופרו, בתהליך הרישום לבית הספר החדש, באורח בוטה: תקנון בית הספר לא הוגש לאישור ולא אושר; התקנון איננו כולל את הקריטריונים לקבלת תלמידות; התקנון ותאריכי הרישום, גם אם נקבל את הטענה שלא נשמרו בסוד, בוודאי שלא פורסמו באופן הנדרש.

(ה) העולה מהמקובץ בסעיף זה הוא, שתהליך הפיצול נעשה תוך פריקת כל עול, הן עולו של הדין, הן עולו של משרד החינוך והן עולו של מרכז החינוך העצמאי עצמו. להלן, בפרק ההמלצות, אתייחס לנובע מכך.

העובדות לעניין הטענה בדבר אפליה עדתית

17. מכאן לשאלתך השנייה: "האם הנהלת בית הספר "מקיימת אפליה על רקע עדתי נגד הלומדות בו"

¹⁴ למעט כיתה ה', הקיימת רק בבית"ס הוותיק, וכתה ג', שבה יש שתי כיתות מקבילות בבית"ס הוותיק בנוסף לזו שבבית הספר החדש.

¹⁵ ההנחיות מתייחסות ספציפית לרישום לכתה א' אך זאת מהמת ש-"דיבר הכתוב בהווה". אין ספק בכך, שמקום בו פותחים בית ספר חדש ובו כמה כיתות ולא רק כתה א', הלוח ההנחיות גם על הרישום לכיתות הגבוהות יותר.

18. לפני שאתאר את המצב העובדתי כפי שנגלה לעיניי אחזור, בתמצית, על טענת המתלוננים¹⁶:

היה זה בקיץ האחרון, של שנת תשס"ז, שהוחלט ליצור הפרדה בבית הספר בשנה"ל תשס"ח: התלמידות האשכנזיות הושמו בכיתות לימוד נפרדות, ומבנה בית הספר נחצה לשנים, כאשר באמצעו הוקמו גדרות הפרדה, וכניסות נפרדות ל"אשכנזיות" ו"ספרדיות".

התלמידות האשכנזיות מוקמו במתחם העליון של שטח בית הספר, ואילו המתחם התחתון יועד לבנות הספרדיות.

אם לא די בכך, הוקמו גדרות הפרדה שחוסמות הרמטית את המעבר בין שני "אגפי" בית הספר.

לאורך הגדרות נמתחו יריעות בד, למען לא תוכלנה, חס וחלילה, בנות האגף ה"אשכנזי" לצפות בבנות האגף ה"ספרדי".

יתר על כן: לבנות האגף ה"אשכנזי" נקבעו שעות הפסקה שונות מאלה של האגף ה"ספרדי", וניתנה לתלמידות הוראה להימנע מיצירת מגע עם בנות האגף ה"ספרדי".

גם שעת תחילת הלימודים וסיומם בשני אגפי בית הספר נקבעו לזמנים שונים כדי שתלמידות האגף ה"אשכנזי" לא תיתקלנה, חס וחלילה, בבנות האגף ה"ספרדי" בבואן ובצאתן.

גם תלבושת בית הספר, שקיימת בו למן היווסדו, הוחלפה ונקבעה תלבושת אחידה חדשה לבנות האגף ה"אשכנזי" על מנת להבדיל אותן מבנות האגף ה"מזרחי".

19. בין הטענות שלעיל מנויה טענה אחת שבעובדה, שכבר קבעתי לעיל את נכונותה ואין צורך, לפיכך, לחזור ולדוש בה. בית הספר אכן פוצל, פיזית, לשניים. נדון אפוא בשאר הפרטים העובדתיים שמונים המתלוננים:

(א) האם חולקו התלמידות בין שני בתי הספר על בסיס עדתי? המתלוננים טוענים שכן. לטענתם, כפי שבאה לידי ביטוי במכתביהם¹⁷, הופרדו הבנות האשכנזיות מהספרדיות, תוך השארת בנות ספרדיות "ספורות" בחלק האשכנזי כדי "לאזן את מצב העניינים והתקציבי". מרכז החינוך העצמאי מכחיש טענה זו מכל וכל ואף קובע כי "בפועל לומדות כיום בבית הספר [החדש] למעלה מ-35% תלמידות מבנות עדות המזרח"¹⁸.

ומכאן למציאות כפי שהיא. בעת ביקורה בבית הספר ביצעה גבי אירנשטיין ספירה של הבנות הנוכחות בכיתות בשני בתי הספר, תוך חלוקתן, לפי התרשמותה משמותיהן, ל-"אשכנזיות" ול-"ספרדיות". תוצאות ספירה זו הוצגו לי. גם אני ערכתי ספירה מקבילה משלי, הפעם לא מול הבנות הנוכחות בכיתות אלא מול יומני הנוכחות שהוצגו בפני. השווייתי בין שתי הספירות ואף שוחחתי עם גבי אירנשטיין שתיקנה, במהלך שיחתנו, כמה טעויות סופר שנפלו בדוח שהמציאה לי. לאחר תיקון אותן טעויות מצאנו, ששנינו הגענו לאותה תוצאה: בבית הספר הוותיק לומדות 107 בנות "ספרדיות" ו-32 "אשכנזיות". דהיינו - שיעור ה-"אשכנזיות" בבית ספר זה הוא 2.3%. בבית הספר החדש

¹⁶ המובאה להלן לקוחה מהעתירה שהגישו המתלוננים לבג"ץ.

¹⁷ ראה מכתבו של עו"ד הכהן למנכ"לית משרד החינוך, מ-19/12/07, ומכתב "ועד איחוד הקהילות הספרדיות" למנכ"לית משרד החינוך מ-10/10/07. מעניין לציין, שבעתירה לבג"ץ לא חזרה הטענה ה-"כמותית".

¹⁸ הציטוט לקוח מתזכיר הטענות שהגיש לי מרכז החינוך העצמאי ב-26/02/08.

לומדות 58 בנות "אשכנזיות" ו-21 "ספרדיות". דהיינו - שיעור ה-"ספרדיות" בו הוא כ-27%¹⁹.

בהקשר זה אשוב ואזכיר, כי הן נציגי קבוצת ה-"מתבדלים" עימם שוחחתי, הן מנהלת בית הספר והן אנשי מרכז החינוך העצמאי טענו באזניי, כי כל מי מההורים, שהיו מעוניינים או עודם מעוניינים, לרשום את בנותיהם לבית הספר החדש, והיו או עודם מוכנים לקבל על עצמם את התנאים לכך, מבחינת אורחות החיים שלהם ושל בנותיהם - לא סורבו. הצגתי טענה זו בפני אנשי קבוצת המתלוננים עימם שוחחתי וביקשתי מהם להצביע בפני ולו על מקרה אחד בו פנו הורים וביקשו לרשום את בתם לבית הספר החדש ונתקלו בסירוב. התברר כי אין בידם להצביע על מקרה כזה²⁰.

(ב) **האם נבנה קיר מפריד בין שני חלקי המבנה והאם נמתחה יריעת בד יוטה על גדר בין שני חלקי החצר?** התשובה היא - כן. קיר כזה נבנה ויריעה כזו נמתחה. האם היתה מטרת היריעה "למען לא תוכלנה, חס וחלילה, בנות האגף ה"אשכנזי" לצפות בבנות האגף ה"ספרדי"? אינני יודע מה הייתה מטרת מותחי היריעה, שכן אין מי שהודה בפני כי הוא שעשה זאת ולכן לא יכולתי לנסות לברר את מניעיו. אולם זאת אדע: 1. היריעה לא נמתחה "לאורך הגדרות" אלא לאורך חלק מן הגדר; 2. היריעה לא יכלה למנוע קשר עין בין שני החצרות, שכן לא כיסתה את הגדר לכל חלקיה וממש בסמוך לחלק המכוסה היה חלק שלא כוסה; 3. בצד האחר של בית הספר אין כלל גדר מפרידה בין שני החצרות; 4. היריעה הוסרה כבר לפני כמה חודשים, לפי דרישתה של המפקחת.

(ג) **האם החלוקה לחלק "עליון" ולחלק "תחתון" הייתה מכוונת?** התשובה היא - לא ולא. כאמור לעיל, בעת שהחליטו ה-"מתבדלים" להקים בית ספר חדש הם תרו אחר מקום. הקומה השלישית במבנה בית הספר עמדה כמעט ללא שימוש ולכן החליט מי שהחליט²¹ לאפשר להם להשתמש בה לאחר שתשופץ על ידם.

(ד) **האם נקבעו שעות הפסקה שונות לשני בתי הספר?** התשובה היא - קרוב לוודאי שלא. במהלך ביקורי בבית הספר הציגה בפניי גבי שטרן את מערכת הצלצול והכריזה של בית הספר והבהירה לי כי הצלצול והכריזה הם מרכזיים והם נשמעים בו זמנית בכל הקומות. היא הכחישה בתוקף רב את הטענה בדבר הפרדה בשעות ההפסקות והסבירה, כי נוכח היות המערכת הטכנית אחודה, הדבר איננו ניתן לביצוע גם אילו היו מנסים לעשותו.

(ה) **האם נקבעה שעת תחילת הלימודים וסיומם בנפרד לשני בתי הספר?** התשובה היא - קרוב לוודאי שלא. טענה זו, כקודמתה, הוכחשה בתקיפות בידי גבי שטרן וגם כאן מחוזקת הכחשתה מאוד בידי ההסבר, שלפני לא ניתן, טכנית, להפריד בין הצלצולים המיועדים לכל אחד מבתי הספר.

(ו) **האם נאסר על בנות בית הספר החדש לשוחח עם בנות בית הספר הוותיק?** התשובה היא - ככל הנראה לא היה איסור כזה מטעם בית הספר. יחד עם זאת, על רקע ההסבר להתבדלות, שנתנו לי הורים מבית הספר החדש, אני מסוגל בהחלט לשער, כי יש ביניהם מי שמעוניין למנוע את בנותיו מלבוא במגע עם בנות שהוא חושש פן ישפיעו עליהן לכיוון שנראה בעינינו כשלילי. ייתכן, אפוא, כי איסור כזה הוטל בידי מי מההורים על בנותיו. גם גבי שטרן, בשיחתנו, לא פסלה אפשרות זו.

(ז) **האם נקבעה תלבושת אחידה נפרדת לבנות בית הספר החדש?** התשובה היא - כן.

¹⁹ ראה הסתייגותי מאמינותה של ספירה זו בה"ש 1 לעיל. עדיין, זהו הקירוב הטוב ביותר אליו ניתן להגיע, והוא בוודאי מספיק לצורך הקביעה העובדתית שאני משתית עליו להלן בסעיף 21.

²⁰ להלן, בפרק המנתח את העובדות בעניין האפלייה אתיחס להסבר שניתן על ידם לשאלתי מדוע הם עומדים על טענת האפליה למרות עובדה זו.

²¹ לא הצלחתי לרדת לשורש העניין בנקודה זו. במרכז החינוך העצמאי הבהירו לי כי המבנה שייך לרשות המקומית והיא שהרשתה לאותם הורים להשתמש בקומה השלישית. לעומת זאת גבי שטרן, מנהלת בית הספר, טענה באזני כי מרכז החינוך העצמאי התיר להם את השימוש.

20. ניתן לסכם אפוא את פרק העובדות בנוגע לאפליה בכך שחלק מטענות המתלוננים הופרכו עובדתית, וחלקו האחר, הנכון עובדתית, מוכיח כי אכן בית הספר פוצל לשניים וכי הייתה כאן "התבדלות". התבדלות זו יכולה להתפרש כחלק ממארג כולל של אפליה. אך היא יכולה גם להתפרש על רקע אחר. הכל תלוי בשאלה הבסיסית, האם ל-"התבדלות" רקע עדתי או רקע אחר. שאלה זו תידון ותוכרע להלן.

ניתוח ומסקנה בעניין האפליה

21. (א) תוצאות הספירה שהבאנו לעיל - 27% בנות "ספרדיות בבית הספר החדש ו-23% בנות "אשכנזיות בבית הספר הוותיק - מוליכות אותנו, ברמת ודאות מניחה את הדעת, לקביעה כי, מחד גיסא, החלוקה בין בנות "אשכנזיות" לבין בנות "ספרדיות" בבית הספר איננה אקראית. בבית הספר החדש יש, במובהק, שיעור גבוה יותר של "אשכנזיות" מאשר בוותיק. אולם, מאידך גיסא, שיעור ה-"ספרדיות" בבית הספר החדש רחוק מאוד מלהיות זניח. אמנם, הוא איננו "למעלה מ-35%", כטענת מרכז החינוך העצמאי, אולם גם "בנות ספורות", כטענת המתלוננים, איננו. שיעור של 27% "ספרדיות" בבית הספר החדש יש בו כדי להפריך את הטענה המרומזת, כאילו הבנות ה-"ספרדיות", שהתקבלו לבית הספר החדש, אינן אלא מעין קישוט שנועד להסוואה.

(ב) עדיין, בהיעדר הסבר אלטרנטיבי, התפלגות עדתית שאיננה אקראית יוצרת מעין "חזקה עובדתית" בדבר אפליה עדתית. עלינו לבחון אפוא האם ניתן לנו הסבר אלטרנטיבי כזה והאם יש בו כדי לשכנע. ויושם אל לב, הסבר אלטרנטיבי זה, לא די לו שישכנע בטוהר המניעים של המתבדלים. גם אפליה "אוביקטיבית", שמאחוריה עומדות כוונות טהורות, אפליה היא. על ההסבר לשכנע אותנו כי להתפלגות הלא אקראית של הבנות יש הסבר אוביקטיבי, שאיננו נעוץ בהבדלי המוצא העדתי.

(ג) כפי שאמרתי בפתח הדוח, הסבר כזה אכן ניתן. את ההסבר שמעתי בכמה ורסיות, בהבדלים מינוריים של סגנון והנמקה, הן מאנשי מרכז החינוך העצמאי, הן מקבוצת ההורים' מיוזמי ה-"התבדלות" עימם נפגשתי והן מגב' שטרן. להלן אביא, בלשוני שלי, תמצית משולבת של מה שעלה מבין שלושתם.

(ד) העולם החרדי אמנם נראה בעיני מתבונן מן החוץ כגוש אחד, אך מי שמכיר אותו מבפנים יודע כי קיימים בו הבדלים, לעתים תהומיים, בין אגפים, קבוצות, קהילות וזרמים. קיימת, כמובן, ההתפלגות העדתית, אך קיימות, במקביל לה ולא בהכרח בחפיפה עימה, גם התפלגויות על רקע של "רמת החרדיות". יש חרדים שמוכנים להיפתח, במידה כזו או אחרת, למודרנה, ויש מי שאינם מוכנים לסטות "כי הוא זה" ממה שמכונה על ידם "טהרת הקודש"; יש חרדים שדבקים בלשון ארכאית ויש ששפתם עברית מודרנית; יש חרדים שקרקע גידולם היא ה-"יישוב הישן", והם באים ממשפחות חרדיות מדורי דורות, ויש חרדים שצמחו במשפחות חילוניות והצטרפו לאורח החיים החרדי זה לא מכבר.

(ה) עמנואל, יש בה, אמנם, מכל הקהילות, הקבוצות, האגפים והזרמים שנמנו לעיל. אולם, בהיותה יישוב חרדי קטן (כאמור לעיל, כ-2,700 נפש), יש בה "קצת מכל דברי". לכן אין לאף אחת מקבוצות האינטרס שביישוב "מסה קריטית" שתאפשר לה להקים לעצמה קהילה נפרדת. מזה עשרים וחמש שנה מתקיימת אפוא ביישוב "קוהביטציה". חיים, קצת מתוך הבנה וקצת בדלית ברירה, במשותף.

(ו) אלא, שלפני כשנתיים הצטרפה ליישוב קהילה חדשה, של חוזרים בתשובה "טריים", שאורחות חייהם נראו, בעיני החלק ה-"מתבדל" לא רק כלא מתאימים למה שמקובל עליהם, אלא כמסכנים את חינוכן של בנותיהם. המדובר בהרגלי התנהגות

ודיבור, שלפי ראייתם של ה-"מתבדלים", הביאו אתם חברי הקהילה החדשה מעולם הקודם ואשר בעיניהם של ה-"מתבדלים" הם בלתי נסבלים. בעיקר נסבו טענות ה-"מתבדלים" על ענייני שמירת הלשון. כפי שתארתי לעיל נאלצתי, במהלך שיחתי עם קבוצת מתלוננים ובהם אנשי הקהילה החדשה, לחזות ב-"הדגמה" שהמחישה לי היטב שהטענה איננה הזויה ואיננה קלוטה מהאוויר.

(ז) לנו, החיים ב-"כפר הגלובלי", שבו ילדינו הצעירים חשופים יום ויום ושעה שעה לַמְדָּיָה, נראה מוזר שישנם אנשים, וישנו ציבור, שעושים כל שביכולתם כדי לחסום את העולם החיצוני, על הטוב והרע שבו, מלהגיע אל ילדינו. אך אם ננסה לוותר לרגע על אורח מחשבתנו שלנו וננסה להבין את אורח המחשבה של הזולת, נוכל לכבד את תפיסתם של אנשים אלה, גם אם לא נסכים עימם.

(ח) מכל מקום, ציבור ה-"מתבדלים", שרוב מניינו ובניינו הוא אכן אשכנזים, אך נמנים עליו גם לא מעט מבני עדות המזרח, כמשתקף היטב בהתפלגות התלמידות בבית הספר החדש, ראה בהצטרפות אנשי הקהילה החדשה לציבור ההורים של בית הספר "קזוס בלי" והחליט לעשות מעשה ולהתבדל. יצוין, שלא רק שבני עדות המזרח בשיעור משמעותי הצטרפו למתבדלים, אלא שגם תופעה הפוכה קיימת ביישוב, 23% מקרב התלמידות בבית הספר הוותיק הן, כזכור, אשכנזיות. דהיינו בקרב הציבור האשכנזי ביישוב ישנו חלק לא זניח שאינו רואה עצמו כנמנה על החרדים הקיצוניים ולא הצטרף אל ה-"מתבדלים".

(ט) ועניין אחרון שהוא, אולי, עיקר. יש לייחס משקל רב, ואולי מכריע, לעובדה, שכאמור לעיל לא הוכחשה, שלא היה אף מקרה של סירוב לקבל בת לבית הספר החדש. אמנם, אחד המתלוננים, שהוא הורה לבנות בבית הספר הוותיק, טען באזני שתי טענות בתשובה לעניין זה.

ראשית, הרישום לבית הספר החדש נעשה, לדבריו, בסתר ולא היה ידוע להורים. שנית, הוא טען כי "אין לנו עניין להיכנס לבית ספר שמחנך לשחיתות המדות ולהפרדה גזעית".

אשר לטענה הראשונה - כבר קבעתי לעיל²², כי אין בידי לקבוע ממצא חד משמעי בשאלה האם ועד מתי נשמרה יזמת פיצול בית הספר בסוד. אולם, לכל הדיעות היא הפכה גלויה עוד לפני תחילת שנת הלימודים. לא מצאנו שמישהו פנה וסורב גם מאותו מועד ואילך²³. ואשר לטענה השנייה - אם נקלף אותה מחלקה הפולמוסי ונותיר בה את הגרעין העובדתי, לא נמצא בה אלא חיזוק לטענת הצד שכנגד, שההחלטה שלא לרשום את בנותיהם לבית הספר החדש הייתה של ההורים שלא רשמו אותן ולא תוצאה של סירוב.

22. **לסיכום חלק זה** - התבדלות הייתה גם הייתה. בית הספר פוצל גם פוצל, אך הרקע העובדתי לפיצול זה ממיין את התלמידות ואת משפחותיהן לא לפי חתך **עדת** אלא, במובן מסוים מאוד וצר מאוד ואולי מוזר מאוד - לפי חתך **דתי**.

אין זה מן הנמנע לחשוב, ואין זה בלתי סביר להניח, כי ההתפלגות העדתית הלא שווה בין שני בתי הספר מוסברת, בפשטות, בעובדה, שזכתה להוכחות לא מעטות במחקר, והיא, שהיהדות החרדית האשכנזית, ככלל, קיצונית יותר ומסתגרת יותר ממקבילתה הספרדית.

²² בסעיף 13.

²³ אינני מתעלם מהעובדה שבכל מקרה הופרו כאן ההוראות בדבר מועדי הפרסום ודרך הפרסום של האפשרות להירשם. עמדתה על עניין זה לגופו בסעיף 13 לעיל. כאן עניין לנו לא בהפרת ההוראות אלא בשאלה האם במישור המהות היה סירוב. לכן, גם אם הידיעה על פתיחת הרישום הגיעה לידיעת ההורים בדרך עקומה - עצם העובדה שהגיעה היא החשובה.

אשוב ואדגיש, כי כשם שניתן להגן על הגישה המתבדלת ולנמקה ניתן גם לחלוק עליה וניתן אולי גם להוקיע אותה כנוגדת ערכים יהודיים. אולם, השאלה שהוצבה בפני לא הייתה האם צודקים ה-"מתבדלים" בגישתם, שאלה שאיננה כלל בתחום סמכותן ועיסוקן של הרשויות, אלא האם הייתה בפיצול בית הספר אפליה עדתית. **תשובתי היא כי שוכנעתי שלא הייתה אפליה כזו.**

המלצות

23. בטרם אמנה את המלצותיי אקדים כמה מלים על זכות השימוע. כפי שתיארתי בפתח דבריי, נפגשתי במהלך הבדיקה הן עם מתלוננים והן עם אנשי בית הספר ומרכז החינוך העצמאי. שמעתי את דבריהם בקשב רב ואף קיבלתי, משני הצדדים, השלמות כתובות. בכך, כך נראה לי, ניתן לשני הצדדים **שימוע ראשוני** כדת וכדין. אולם, כפי שתראי בהמלצותי להלן, כלולים בהן סעיפים שיש בהם כדי לפגוע בצד זה או אחר. מכיוון שלא ערכתי, למי שעשויים להיפגע מהמלצותיי, **שימוע משני**, ולא ניתנה להם זכות תגובה על הממצאים שגיבשתי נגדם, יש מקום, לפי הבנתי והכרתי את הדין הרלוונטי, לקיים שימוע כזה, ולאפשר להם להגיב על הדברים בטרם תחליטי אם לאמץ את מסקנותיי והמלצותיי ולהפוך אותן, או את חלקן, להוראות אופרטיביות שלך.

ומכאן להמלצות גופן:

24. נוכח מסקנותי, כי לא הייתה כאן אפליה עדתית אינני מוצא מקום להמלצות לפעולה בנושא זה. עדיין, עצם פיצול בית הספר לשניים ללא רישיון והדרך שבה בוצע פיצול זה, היו, כמתואר לעיל, רחוקים מלתאום את החוק ואת דרך ההתנהלות התקינה. יש ויש מקום להפיק מפרשה זו לקחים, הן בתחום הפיקוח והן בתחום האכיפה, למניעת הישנות מקרים כאלה.
25. אני ממליץ לנקוט, נגד מי שיזמו את הפיצול וביצעו אותו לכאורה שלא כדין, צעדי אכיפה העומדים לרשות המשרד. אינני מפרט מהם הצעדים הרלוונטיים, שכן במסגרת בדיקתי לא בחנתי עניין זה לעומקו.
26. האם זאת אומרת שיש להורות על החזרה מיידית של המצב בבית הספר לקדמותו? אינני בטוח בכך. נראה לי, כי במקביל לנקיטת הליכים לענישת האחראים לחריגות מהוראות החוק ניתן לשקול דרכים אחרות לתיקון המצב בבית הספר. כך, למשל, ניתן לשקול, בכפוף להסתייגות קלה שאציג להלן, אימוצה, כולה או בחלקה, של הצעת מרכז החינוך העצמאי²⁴:

לפיכך אנו מציעים: כי במצב שנוצר ... הפתרון הראוי להבנתנו יהיה הכרה בשני אגפים בבית ספר אחד, כאשר לא קיימת שום הבדלה ביניהם מלבד חלוקה פיזית. דהיינו צוותות הוראה משותפים, תוכניות וספרי לימוד זהים, תלבושת זהה, הפסקות משותפות, כאשר המבדיל בין שני האגפים הוא רק ברוח החרדית הקובעת את המנהגים ואורח החיים לפיהם אמור כל אגף לנהוג.

אני ממליץ לשקול לאמץ הצעה זו כפיתרון לבית הספר, ובלבד שגם המחיצה הפיזית שנבנתה תוסר לחלוטין והניהול יופקד, בפועל ממש ולא באורח וירטואלי, בידי מנהל/ת אחד/ת.

סוף דבר

27. הפרשה שהתבקשתי לבדוקה התבררה במהלך הבדיקה כרחוקה מלהיות "סערה בכוס תה". התברר כי קבוצת אנשים פעלה, בתוך גבולותיו של בית ספר מוכר ומפוקח, בניגוד לחוק ותוך זלזול בוטה בפיקוחו של משרד החינוך ונהליו. אולם, הסערה הציבורית שהתעוררה לא התעוררה בשל כך, אלא בשל הטענות כאילו ישנה כאן אפלייה עדתית. טענות אלה התבררו כלא נכונות.

אין לי אפוא אלא להביע את צערי על שטענות כאלה - שבכל מקום שבו אנו מוצאים כי יש להן, חלילה, הצדקה, עלינו לאזור את כל כוחותינו ולהלחם באפליה העדתית מלחמת חורמה - מועלות ונזרקות לחלל האוויר, ומרבות שנאה בישראל, במקום בו אין להן בסיס.

בברכה,

מרדכי בס, עו"ד